

Secció oberta

La televisió local a Catalunya: gestació, naixement
i transformacions (1976-2005)

per Josep Àngel Guimerà i Orts

Departament de Periodisme i Institut de la Comunicació (InCom)
de la Universitat Autònoma de Barcelona

La televisió local a Catalunya: gestació, naixement i transformacions (1976-2005)

Resum

Des del seu naixement al principi dels anys vuitanta, la televisió local (TVL) catalana ha patit una sèrie de canvis que l'han transformat profundament, de manera que el sector que afronta la implantació de la televisió digital terrestre (TDT) gairebé no té res a veure amb el fenomen pioner.

La tesi *La televisió local a Catalunya: gestació, naixement i transformacions (1976-2005)* descriu i analitza la sèrie de canvis viscuts i esdevé la primera aproximació a l'evolució de la televisió local des que es comença a gestar a finals dels anys setanta fins a la implantació de la TDT, una tecnologia que n'està canviant, de nou, la fesomia. Aquest article exposa la justificació i els objectius d'aquesta tesi doctoral, com també el marc teòric des del qual es parteix per dur-la a terme. També en recull les principals aportacions, així com possibles línies de desenvolupament futur.

Local television in Catalonia: Gestation, birth, and transformation (1976-2005)

Abstract

Local Catalan television has undergone a series of profound changes since its birth in the early 1980s and is at present facing the change to Terrestrial Digital Television (TDT). The result will have little semblance with the pioneer medium of the '80s.

The doctoral thesis titled the same as this paper describes and analyses the trajectory of these changes and is the first to document the evolution of local television in Catalonia from its conception in the late 1970s to the development of TDT—a technology that is once again changing the features of Catalan local television. The present paper discusses the motivation for and objectives of the doctoral thesis as well as its underlying theoretical framework. The paper also includes an overview of the main references on the subject and possible lines of future development.

Introducció¹

La tesi *La televisió local a Catalunya: gestació, naixement i transformacions (1976-2005)* aporta, per primera vegada, una descripció i anàlisi de com la televisió local (TVL) catalana es gesta a finals dels anys setanta, neix al principi dels vuitanta i es transforma a partir de llavors i fins a la implantació de la televisió digital terrestre (TDT) el 2005, una tecnologia que ha de transformar el conjunt del sistema televisiu del Principat en general i en particular la TVL. D'aquesta manera, l'estudi

1. Aquest text recull la intervenció de l'autor en la sessió de presentació de tesis doctorals que va tenir lloc dins de la XVII Conferència Anual de la Societat Catalana de Comunicació (SCC), celebrada a Girona el 10 de juny de 2007.

abraça des de la primera experiència de TVL que s'ha documentat a Catalunya, el 1976, fins a l'obertura dels processos de concessió de la televisió digital terrestre local (TDT-L) el desembre de 2005 per la Generalitat, un fet que ha de permetre, després de més de vint anys de buit legal, el ple reconeixement jurídic de la TVL.

Aquest article exposa la justificació i objectius d'aquesta tesi doctoral, així com el marc teòric des del qual es parteix per dur-la a terme. També recull les principals aportacions i possibles línies de desenvolupament futur.

Justificació i objectius

La idea de dur a terme una tesi doctoral que recollís l'evolució de la TVL neix d'una sèrie de constatacions sorgides de l'experiència investigadora, tant individual com col·lectiva, de l'autor sobre la televisió local a Catalunya (Guimerà, 2006: 16).

D'una banda, el fet que la TVL catalana havia canviat amb molta profunditat al llarg dels anys, fins al punt que el fenomen existent els primers anys del segle XXI presentava un perfil substancialment diferent de la TVL coneguda els anys vuitanta. D'altra banda, vam constatar que, tot i comptar amb una riquesa notable d'aportacions acadèmiques, sobretot els anys vuitanta i principi dels noranta (Corominas, 1997), no es disposava d'una aproximació que descrivís i interpretés aquesta transformació. Finalment, també vam poder observar que el conjunt d'aportacions acadèmiques no permetia dibuixar el camí recorregut en tots aquests anys (Guimerà, 2006: 16 i 19).

És davant d'aquesta situació que ens vam proposar fer com a la tesi doctoral una anàlisi de l'evolució de la TVL des de la seva gestació els darrers anys de la dècada dels setanta fins al 2005. Així, l'objectiu és explicar com es gesta i neix la TVL al Principat i com evoluciona fins a convertir-se en el sector que afronta el ple reconeixement jurídic a través de la TDT.

Marc teòric i metodològic: un aparell conceptual de síntesi

La tesi s'integra en la línia de recerca sobre estructura i polítiques de la comunicació a Catalunya, una de les tradicions investigadores més importants del Principat (Corominas, 1997; Jones, 1998). En aquest sentit, el marc teòric i conceptual sobre el qual descansa es basa en la síntesi de dues de les principals aportacions que ha fet aquesta línia de recerca des del seu naixement a cavall dels anys setanta i vuitanta: les nocions d'*espai de comunicació* i de *televisió de proximitat*.

De les diverses nocions d'espai de comunicació que s'han formulat a

Catalunya (Guimerà, 2006: 22-23), nosaltres hem adoptat l'aportada per una recerca liderada per Josep Gifreu i Maria Corominas al final dels vuitanta. Ens sembla una eina metodològica vàlida per, en veu dels autors, «designar complexament una sèrie de dimensions o variables dels fenòmens de comunicació social, dimensions que comprenen no solament el caràcter territorial, ni tan sols el polític, ni el cultural o lingüístic, sinó tots alhora» (Gifreu, 1991: 240). És a dir, tots aquells elements que permeten estudiar la configuració d'un sistema de comunicació en un territori i els actors que el conformen, i als quals nosaltres encara en vam afegir un cinquè: l'econòmic (Guimerà, 2006: 26-27).

La noció de televisió de proximitat que adoptem parteix de la proposada per Prado i Moragas (2002) per estudiar les televisions locals catalanes, a la qual afegim les aportacions de dos investigadors belgues, Pierre Fastrez i Stéphanie Meyer (1999). A partir de la combinació de totes dues aportacions formulem una noció segons la qual la televisió de proximitat és aquella que basa la seva programació en les experiències compartides entre emissores i receptor, que necessàriament han de compartir el mateix entorn físic, el mateix espai referencial. D'aquesta manera, allò que és proper en un entorn determinat no ho serà en un altre (Fastrez i Meyer, 1999: 5). Partint d'aquesta definició, doncs, serà televisió local aquella que és de proximitat. Per tant, la perspectiva teòrica aporta un element delimitador de l'objecte d'estudi: una emissora de TVL emet continguts de proximitat, relatius al món referencial que comparteix amb el receptor (Guimerà, 2006: 29-30).

Atenent als objectius formulats i al marc teòric elaborat, el disseny metodològic de la recerca respon a la natura qualitativa del plantejament. Partint d'aquesta perspectiva, es va elaborar un primer mapa, amb problemes i limitacions, de l'evolució de la TVL catalana a partir de la recerca universitària precedent. Llavors es va passar a treballar amb una àmplia diversitat de fonts (personals, arxius, hemerografia, literatura grisa) amb la intenció d'obtenir informació que permetés superar les mancances detectades, aprofundir en els canvis viscuts i aclarir les divergències observades.

Principals aportacions de la tesi

La tesi doctoral és una primera descripció i interpretació de la gestació, el naixement i la posterior evolució, fins a la implantació de la TDT l'any 2005, de la televisió local a Catalunya. Així, tot i que no era un objectiu inicial, esdevé una aproximació que recull, de manera íntegra, tota una etapa de l'evolució de la TVL (la desenvolupada com a mitjà analògic), just quan està punt de deixar-la enrere i encetar-ne una de nova que la canviarà profundament.

La tesi mostra, doncs, l'evolució del sector. Es veu com la TVL catalana neix liderada per la iniciativa privada, amb un fort caràcter popular i sociocultural; entesa majoritàriament com una pràctica cívica i de lleure on els ciutadans poden participar en el funcionament de l'emissora per produir continguts centrats en la vida quotidiana de l'audiència i el seu entorn (natural, social, cultural, polític). La TVL neix de la mà d'una sola emissora i en el primer desenvolupament són poques les iniciatives amb emissions periòdiques (no arriben a trenta la primera meitat dels vuitanta). A més, arrenquen amb escassetat de recursos i molt febles, fins al punt que tenen problemes de consolidació i algunes pleguen al cap de poc (Guimerà, 2006: 76 i s.).

En canvi, els primers anys del segle XXI la TVL apareix com un mitjà amb un elevat grau (i creixent) de professionalització, entès sobretot com una activitat econòmica i com una part de la indústria audiovisual catalana. La iniciativa privada s'orienta de manera dominant a l'afany de lucre i la municipal, a la prestació d'un servei públic audiovisual. Ara hi ha quatre vegades més emissores que fa vint anys (el 2004 existien al voltant de cent vint TVL amb funcionament periòdic) i, tot i que encara perviuen diverses televisions *amateurs*, un grup nombrós disposa de suficients recursos econòmics, tecnològics i professionals per produir i emetre diàriament continguts de qualitat homologables als d'emissores de major abast. Amb la implantació de la TDT-L, la completa professionalització i industrialització esdevé pràcticament inevitable: les elevades exigències econòmiques i tecnològiques del model d'emissora digital dibuixat per les polítiques públiques deixen fora de tota opció les més populars i *amateurs* (Guimerà, 2006: 195 i s.).

Nova interpretació de la gestació i el naixement de la TVL catalana

Dins d'aquesta primera descripció i interpretació, la tesi planteja una nova anàlisi de la gestació i el naixement de la TVL catalana substancialment diferent de l'aportada per la recerca precedent (Guimerà, 2006: 104-106 i 263-267).

Així, si la tradició de recerca havia dibuixat un naixement liderat per les anomenades emissores comunitàries, la nostra tesi aporta una visió on la importància d'aquestes TVL apareix rebaixada pel pes de les propostes comercials que no aconsegueixen posar-se en marxa per manca de voluntat política d'un Govern central disposat a no tolerar cap emissora privada comercial a l'Estat. Una voluntat política que sí que va permetre i tolerar els projectes de caràcter més popular i perfil comunitari que, des d'aleshores, s'han identificat de manera gairebé exclusiva com el motor de la TVL a Catalunya (Guimerà, 2006: 46-47 i 263-267). En

aquest sentit, doncs, la televisió local que neix a Catalunya al principi dels vuitanta no és la volguda pel conjunt dels promotors del moment, sinó la permessa per les polítiques de comunicació de llavors. Es tracta, doncs, de la «televisió local possible» (Guimerà, 2006: 263).

Identificació dels actors i els vectors del canvi

Partint d'aquest naixement imposat, l'estudi identifica quines són les línies de canvi que es porten a terme en els anys següents, quins són els actors que les desenvolupen i a quines raons atenen.

D'una banda, la TVL tendeix a la comercialització amb la creixent inclusió de publicitat com a via de finançament. Al mateix temps, s'aprofundeix en la professionalització, amb la contractació de personal que supleixi els voluntaris. Finalment, i en relació amb les dues anteriors, les emissores busquen ampliar els àmbits de cobertura com a via per augmentar els ingressos i continuar amb la consolidació a través de professionals, que s'identifiquen com un recurs clau per establir les emissores (Guimerà, 2006: 267 i s.).

Els canvis també afecten els continguts, que tendeixen a la deslocalització (cada cop s'emeten més programes poc relacionats amb l'àmbit de cobertura) i l'homogeneïtzació de la programació de les televisions, ja que amb els anys augmenta el nombre dels que emeten conjuntament un grup també cada cop més gran de TVL. L'aparició de dues xarxes públiques de distribució de continguts catalanes i diverses de privades, tant d'abast nacional com estatal, faciliten aquest pas, ja que les TVL troben proveïdors de continguts en alguns casos a preus molt baixos. En aquest punt, l'augment de programació en castellà atorga a aquesta llengua un pes cada cop més gran en un sector que havia fet de la normalització lingüística una de les seves banderes els primers anys (Guimerà, 2006: 280 i s.).

A partir de la recerca duta a terme s'ha pogut observar que, d'una banda, les principals transformacions responen tant als diversos objectius dels promotors que participen en el naixement i l'extensió del fenomen com a la seva evolució en el temps. De l'altra, l'entrada constant de nous actors (amb noves maneres d'entendre la TVL) també ha estat un factor de transformació, amb un salt qualitatiu a partir de l'any 2000 i l'arribada de grans empreses de comunicació catalanes i espanyoles. Així mateix, les necessitats de funcionament d'un sector dominat històricament per la precarietat econòmica i la inseguretat legal també han estat determinants (Guimerà, 2006: 267 i s.).

Per entendre plenament la transformació viscuda pel sector cal tenir present que aquests canvis s'han produït en un entorn de reordenació

constant del sector provocat pels continus naixements i desaparicions d'emissores al llarg del temps. De fet, al llarg dels anys han arribat a emetre periòdicament fins a cent setanta-cinc televisions, de les quals solament dos terços han arribat en funcionament a la implantació de la TDT (Guimerà, 2006: 272).

El paper central de les polítiques de comunicació i les administracions públiques

L'evolució descrita i la direcció dels canvis no es pot entendre sense les polítiques de comunicació desenvolupades pels governs català i espanyol. De fet, una de les principals aportacions d'aquesta tesi és la identificació d'aquesta clau interpretativa, ja que la recerca precedent sempre havia presentat la manca d'una llei (i per tant, d'unes determinades polítiques) com un factor clau per entendre la feblesa del sector. En canvi, la tesi posa de manifest com el sector que existeix al segle XXI no es podria explicar si les polítiques públiques no haguessin actuat com un autèntic factor de desenvolupament de les emissores i, per extensió, de les xarxes catalanes de distribució de continguts aparegudes a finals dels noranta.

Així mateix, l'Administració pública ha tingut un paper clau en l'estabilització i consolidació del sector a Catalunya, que ha anat més enllà de les polítiques. D'una banda, pel suport dels ajuntament a molts projectes privats, tant en el període de naixement del fenomen com posteriorment, fins al punt que al principi del segle XXI la meitat de les TVL privades rebien alguna mena de suport públic (Guimerà, 2006; Prado i Moragas, 2002). De l'altra, també han contribuït a la configuració del sector amb la creació d'emissores. A l'inici d'aquest segle, gairebé la meitat de les TVL eren públiques, la proporció més elevada, amb diferència, de tot l'Estat (Guimerà, 2006: 195 i s.).

Les diputacions provincials també han desenvolupat un paper clau en la configuració del sector. Primer, pel suport polític de la de Barcelona a les primeres emissores i la Federació Pro Legalització de les Televisions Locals a Catalunya (FPLTVLC), entitat degana de la TVL catalana que va esdevenir un interlocutor respectat pels governs espanyol i català i va contribuir a fer que el central deixés de perseguir les iniciatives que la integraven.

Ja a finals dels anys noranta i l'inici del segle XXI, les quatre diputacions van impulsar les dues xarxes públiques de distribució de continguts que existeixen a Catalunya: la Xarxa de Televisions Locals (XTVL, creada per la Diputació de Barcelona) i el Consorci Local i Comarcal de Comunicació (CLCC, impulsat per les altres tres diputacions). La tesi posa de manifest que aquestes xarxes tenen un paper important en el

creixement de TVL que emeten periòdicament, en el dels ritmes d'emissió i en el de les hores de programació setmanals: amb els seus continguts, les TVL poden completar la graella a preus baixos. Des d'aquesta perspectiva, les xarxes són un element interpretatiu de primer ordre per entendre l'escassa implantació de cadenes estatals al Principat, un fenomen molt més intens a la resta de l'Estat.

Canvis en el concepte de televisió local i en els models d'emissora

Tot el seguit de transformacions que ha viscut la TVL ha comportat una sèrie de canvis en la manera d'entendre el mitjà i també en els models d'emissora ideals. Sense cap mena de dubte, allò que designava el terme *televisió local* als anys vuitanta no és el mateix que designa actualment, com ja no era el mateix que designava a mitjan noranta (Guimerà, 2006: 288 i s.)

El principi dels vuitanta, el concepte apareix estretament lligat a la idea de municipi i, fins i tot, a la de barri. És una televisió vinculada a les nocions de participació ciutadana i democratització de la comunicació. Així mateix, parlar de TVL era referir-se a mitjans voluntaristes, poc dotats tecnològicament i que superaven la manca de recursos amb treball desinteressat i vocació.

A finals dels vuitanta i principi dels noranta, però, aquesta concepció canvia. Ara, s'entén més aviat com una activitat professional que no pas un fenomen sociocultural *amateur*. Es tracta de fer televisió amb qualitat homologable a emissores d'abast superior, que ofereixin continguts d'interès per a l'audiència i ben elaborats, sense marge a la improvisació i buscant el compromís constant (és a dir, professional) amb el producte que es vol difondre i l'audiència a qui es vol arribar. D'acord amb aquest plantejament, es prendran les decisions financeres, organitzatives o programàtiques necessàries per aconseguir-ho.

Al segle XXI, aquesta concepció s'ha accentuat i parlar de TVL és referir-se a un mitjà que assoleix cobertures cada cop més grans, que vol ampliar l'audiència potencial com un recurs imprescindible per sostenir mitjans altament professionalitzats. Ara s'entén que forma part d'un mercat audiovisual en el qual les TVL han trobat en els continguts de proximitat la marca per diferenciar-se i competir. És un sector a les portes de la industrialització i que, amb la TDT, entra en una fase de refundació que aprofundirà en aquesta concepció.

En aquesta mateixa línia de canvi, els models d'emissora també canvien. Els primers anys, el model comunitari s'entén com ideal: participació ciutadana, programació local, absència d'afany de lucre, voluntarisme i inversions bàsiques assequibles. Amb els anys, tal com canvia la

concepció també canvia el model d'emissora: a partir dels darrers anys dels noranta l'ideal és una emissora ben dotada professionalment i tecnològicament, amb elevada capacitat de producció audiovisual; de caràcter comercial en el cas de les privades i orientades a la prestació d'un servei públic de qualitat en el de les públiques.

Amb la implantació de la TDT hi ha una sintonia entre administracions públiques i principals actors del sector que dona lloc a un model, anomenat televisió local de proximitat, com a referent per al pas a la TDT. Coherent amb la concepció industrial dominant llavors, determina una emissora professional. Els continguts són la clau del model i han d'estar arrelats al territori i centrats en la vida quotidiana de la comunitat a la qual s'adrecen. Definitivament, el model empresarial i amb vocació industrial esdevé l'ideal d'emissora.

Per entendre els canvis en la concepció del mitjà i en els models ideals per a les emissores, cal tenir present el paper que ha exercit històricament la recerca acadèmica sobre el fenomen, especialment a través de les aportacions conjuntes de Prado i Moragas (1991 i 2002), i també les que han fet per separat (Prado, 1985; Moragas, 1988). Tots dos autors van legitimar amb els seus estudis el model comunitari i la posterior evolució professional del sector, i van formular per primera vegada, a l'inici del XXI, l'expressió *televisió local de proximitat*, al mateix temps que van formular les bases d'aquest model (Guimerà, 2006: 288 i s.).

Possibles línies futures de desenvolupament

A partir de la recerca duta a terme i dels resultats obtinguts, s'obren una sèrie de possibles línies a desenvolupar que permetrien un major aprofundiment en el coneixement sobre la televisió local i, també, d'altres aspectes de l'espai català de comunicació connexos.

Així, caldria conèixer millor el model comunitari de televisió i el paper que va desenvolupar en la gestació i el naixement de la TVL; com també la seva posterior pèrdua de presència i influència. També caldria situar l'evolució de la TVL en el context de la resta de mitjans locals, per tal de poder conèixer si la televisió és l'únic mitjà que evoluciona en aquesta direcció i, eventualment, si hi ha influències amb la resta a l'hora de transformar-se en el sentit observat.

La tesi posa de manifest el paper exercit per les empreses i els grups de comunicació de totes dimensions (comarcals, nacionals, estatals) en la transformació del sector al segle XXI. Davant d'això, seria interessant conèixer millor el comportament d'aquests actors, sobretot per saber a quina lògica responen els seus moviments i quin paper assignen a la TVL dins de les seves estratègies.

Pel que fa a les polítiques, el comportament del Govern català cap a les televisions locals a partir de la segona meitat dels vuitanta les situa com un element clau de les polítiques de comunicació al Principat, en un context on la Generalitat apareix molt preocupada per la presència del català a la televisió. En aquest sentit, un objecte a estudiar serien les polítiques de televisió a la Catalunya democràtica. En una línia semblant, la tesi aporta indicis i proves que la TVL ha estat un camp de batalla partidista entre les dues grans formacions i coalicions polítiques del país (PSC i CiU). Queda pendent, doncs, aprofundir en les lògiques que han guiat el comportament de les administracions en el camp de la TVL de l'audiovisual català en general.

Respecte al context espanyol, els indicis apunten que l'evolució històrica del sector català ha estat diferent de la resta de l'Estat. Tot i que la manca de dades ho dificulta, caldria aprofundir en aquest aspecte, especialment en la dimensió interpretativa: hi ha prou indicis per formular la hipòtesi que les diferències es deuen, almenys en part, al comportament de les administracions públiques locals catalanes.

Ja per acabar, tot i el paper important que ja li assigna la nostra tesi, caldria aprofundir en el desenvolupat per la recerca catalana sobre comunicació local en l'evolució de les TVL, del seu discurs legitimador i dels models d'emissora que es proposen. Els indicis apunten que les aportacions acadèmiques han estat emprades pel sector en la seva lluita permanent pel reconeixement legal, fent servir la universitat i els seus productes com a arguments en defensa pròpia.

Bibliografia

- COROMINAS, Maria (1997). «Estructura i polítiques de la comunicació». A: BERRIO, Jordi [ed.]. *Un segle de recerca en comunicació a Catalunya: Estudi crític dels principals àmbits d'investigació de la comunicació de massa*. Bellaterra: Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, p. 99-150.
- FASTREZ, Pierre; MEYER, Stéphanie (1999). «Télévision locale et proximité». *Recherches en communication* [Louvaine-la-neuve], núm. 11, p. 143-167.
- GIFREU, Josep [dir.] (1991). *Construir l'espai català de comunicació*. Barcelona: CEDIC.
- GUIMERÀ I ORTS, Josep Àngel (2006). *La televisió local a Catalunya: gestació, naixement i transformacions (1976-2005)* [en línia]. Bellaterra: Departament de Periodisme i de Ciències de la Comunicació. <http://www.tdx.cbuc.es/TESIS_UAB/AVAILABLE/TDX-0307107-151707//jago1de1.pdf> [Consulta: juny 2007]

- JONES, Daniel E. (1998). «Investigación sobre comunicación en España: evolución y perspectivas». *Zer* [Bilbao], núm. 5 (novembre), p. 13-51.
- MORAGAS, Miquel de (1988). *Espais de comunicació: Experiències i perspectives a Catalunya*. Barcelona: Edicions 62.
- PRADO, Emili (1985). «Televisión comunitaria en Catalunya». *Telos* [Madrid], núm. 2 (abril-juny), p. 53-58.
- PRADO, Emili; MORAGAS, Miquel de (1991). *Televisiones locales: Tipología y aportaciones de la experiencia catalana*. Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya: Diputació de Barcelona.
- (2002). *La televisió local a Catalunya: De les experiències comunitàries a les estratègies de proximitat*. Barcelona: Consell de l'Audiovisual de Catalunya. (Quaderns del CAC; número extraordinari)